Eesti inimvara: kas säästa, investeerida või laenata?

JAAK AAVIKSOO
IRL

YOKO ALENDER
Reformierakond

ANDRES AMMAS
Vabaerakond

AADU MUST
Keskerakond

JEVGENI OSSINOVSKI
Sotsiaaldemokraatlik Erakond

HENN PÕLLUAAS
EKRE

Eestis elab vähe inimesi ning neid jääb üha vähemaks. Immigratsiooni temaatika tekitab samal ajal kirglikke debatte. Selle aasta esimeses kvartalis oli Eestis tööpuudus statistikaameti andmetel 6,6 protsenti. Tööandjad räägivad samal ajal, et mõnes vallas tuleb töötajaid tikutulega taga otsida.

Riigikogu Toimetiste vestlusring vaagis 9. aprillil kuue parlamendifraktsiooni esindaja osavõtul inimvara temaatikat. Eesti Koostöökogu 2010. aasta raporti definitsiooni järgi koosneb inimvara inimeste tervisest ja töövõimest, samuti personaalsest kvaliteedist, inimese haridusest, oskustest ja võimetest. Ilmselgelt nõuab esmalt tähelepanu Eesti demograafiline olukord. Meil sünnib vähe inimesi ja paraku neid ka sureb liiga vara. Mida ette võtta, selle üle arutlesid Jaak Aaviksoo (IRL), Yoko Alender (Reformierakond), Andres Ammas (Vabaerakond), Aadu Must (Keskerakond), Jevgeni Ossinovski (Sotsiaaldemokraatlik Erakond) ja Henn Põlluaas (EKRE).

HENN PÕLLUAAS: See on keeruline süsteem ja tegemist on teemaga, millel ei ole üksikuid lahendusi. Vajalik on süsteemne lähenemine, mis hõlmab nii haridust, peretemaatikat ja meditsiini, ettevõtlust jne. Kõik need mõjutavad demograafilist olukorda. Tegemist on meie rahva ja riigi eksistentsi seisukohalt kõige olulisema teemaga, millega ei ole süstemaatiliselt tegeldud.

AADU MUST: Lisan, et demograafia on üks nendest teadusharudest, mis on Eestis lainetanud ehk teiste sõnadega valdkonna tähtsus on muutunud. Ajaloolise

demograafia valdkonnas on iga võrdlus ühiskonna hindamisel seda väärtuslikum, mida pikemaid aegridasid me näeme. 1980. aastatel oli ajalooline demograafia näiteks Eestis üks tippaladest ning läks ka kaugesse minevikku. Ideoloogiakuked jälgisid, et tänapäev ikka helgem välja näeks ja seetõttu liiga tänasesse ei julgetud tulla.

Demograafilised uurimused jagusid kaheks. Üks osa teooriast on loomulik iive ja selle reguleerimine. Tegemist on tõepoolest analüütilise näitajaga, mis iseloomustab kogu ühiskonna arengu taset. Teiselt poolt, mida uuriti palju ja mis on nüüd püüdlikult unustatud, on mehaaniline liikumine ehk demomeetria ehk rahvaränne. Peab ütlema, et mõnikord vapustab see, kuidas me ei tea neid tõdesid, mis sõnastati maailmas näiteks aastal 1885. Me ei tea siiamaani, kuidas hinnata rände põhivooge ja tagasivooge ning kui vahel tekib täiesti paratamatu tagasilöök, siis lööme käsi kokku ja ütleme, et näete – protsess on pöördunud, kuid tegelikult see nii ei ole.

Loomulikult on väikese Eesti jaoks iga inimene suur rahvuslik rikkus ja kõiki neid protsesse mõjutab loomulikult veel ka poliitika. Poliitikas ei ole demograafiale Eestis varasemaga võrreldes mitte kunagi nii vähe tähelepanu pööratud.

YOKO ALENDER: Mina tooksin heameelega sisse keskkonnateema. Ma arvan, et keskkond on oluline teema, just nimelt inimese kujundatud keskkond – sest loodus on meil teatavasti Eestis olnud koos looduskaitse seadustega kogu aeg väga oluline ja oleme seda kultuuris väga väärtustanud, aga seda keskkonda, milles me enamikus liigume ehk linnalist keskkonda, oleme vähe väärtustanud.

Ma väidan, et praegune noor põlvkond teeb oma elukoha pereloomise valikuid palju lähtuvalt ümbritseva [linnalise] keskkonna kvaliteedist. Väljaränne oleks palju väiksem ja seda eriti talentide, edasipüüdlike, kõrgemalt haritud inimeste osas, kui väärtustaksime keskkonda. Olukord ei ole enam selline, et inimesed liiguvad töökohtade järgi, vaid talendid liiguvad sellisesse keskkonda, kus neil on hea elada.

Millest selline keskkond koosneb? Tänapäeval ei koosne see enam luksuslikust autost, vaid haridusest, teenustest ning sellest, kui mugav ja kui tervislik on sul oma perega elada. Kas saad jalgsi liikuda, kas saad oma teenused lähedalt kätte? Kas pead iga laupäev sõitma kaubanduskeskusesse või saad lähedalt poest oma esmatarbekauba kätte? Kindlasti on see hästi oluline laste liikumise seisukohast.

Taanlased on teatavasti selle teemaga tegelenud aastakümneid, loomulikult ka sellel põhjusel, et kui sa kasutad jalgratast või lähed iga päev tööle ja töölt koju jalgsi, võib see lisada eluaastatele kümme aastat ning mõistagi tähendada vähem kulusid tervishoiule. Vaatame siin meestele näkku, millega nemad põhiliselt liiguvad? Mehed eelistavad suurel määral autoga sõitmist. Just hiljuti tehti Eesti näitel uuring ning ilmnes, et naised jalutavad palju rohkem, käivad jala ja kasutavad ühistransporti.

JAAK AAVIKSOO: Võibolla hakkaks hoopis teisest kohast peale. Ütleksin, et tõsi on see, et inimeste rahvaarv ei kasva, vaid kahaneb, aga perspektiivi osas olen pigem optimistlik.

Päris selgelt on kasvanud inimeste haridustase ja me võime päris üksmeelel olla selles, et hariduselu on viimaste aastate jooksul edenenud. Kui vaatame rahva tervist, siis ka need näitajad on paranenud. Tegelikult on toimunud hulk väga positiivseid arenguid.

ANDRES AMMAS: Nimetasid, Mart, seda viie aasta tagust inimvara raportit. Tunnistan enesekriitiliselt, et lugesin seda alles eile õhtul. Oleksin pidanud muidugi lugema enne valimisi. Aga mulle tundus, et ma ei olnud kahjuks ainus poliitik, kes seda enne valimisi ei lugenud, sest selle järeldusi valimisprogrammides pole ma ülearu palju näinud. Neid kohtas, aga mitte liiga palju. Tegelikult tollased [viie aasta tagused] poliitikasoovitused – näiteks

paindlikuma perepoliitika rakendamine ja tervena elatud eluaastate arvu suurendamine, toimetulek vananemisega, jne – on ausalt öeldes suuremalt osalt ikka veel ülesandena meie ees.

Aga võib-olla algab kõik ikkagi riigi suhtumisest oma inimestesse? Riigil on võimalus oma institutsioonide ja kohalike omavalitsuste ning asutuste kaudu siin head eeskuju näidata. Ehk väljarände põhjused ei olegi alati majanduslikud, äkki need on ka natuke emotsionaalsed. Mu meelest võiksime kõik iseendale otsa vaadata ja institutsioonidele hea tava koodeksid kehtestada. Heast käitumistavast kinnipidamine võiks olla kõigis riigiasutustes norm, alates meie oma Riigikogust.

MART RAUDSAAR: Aga milles võiks seisneda konkreetselt see hea eeskuju riigiasutustele?

ANDRES AMMAS: No kasvõi see, et igasuguste paratamatute struktuurimuutuste puhul – koondamiste, asutuste reorganiseerimise käigus, mis võivad inimestele teatud kannatusi ja valu põhjustada –, ollakse hoolsam. Et väärtustatakse veel rohkem neid tööandjaid, kes oma inimestesse mõistlikult ja positiivselt suhtuvad. Ma tean, et meil on niisuguseid algatusi ja mingeid projekte. Arvan, et selle kaudu võiks igasugune omavaheline asjaajamine olla tõrgeteta ja sellised hea tava koodeksid, mis Riigikogu ise endale töötas, võiksid olla laiemalt levinud.

JEVGENI OSSINOVSKI [kes saabus vahepeal ruumi]: Ma nüüd küll ei hooma täielikult, mida siin varem räägiti, aga usun, et kui demograafilisest olukorrast rääkida, siis eks nõustun, et kõike kindlasti poliitikaga muuta ei saa, aga üht-teist saab ka.

Probleem on pigem selles, et demograafia kipub astuma üldiselt 25aastaste sammudega. Nende asjade puhul, milles me juba 1995. aastal võisime küsida, mis saab aastal 2030–2040 jne, eks need trendid on iseenesest üsna murettekitavad. Samas, mingisuguste perepoliitiliste ja muude teemade osas, mis kindlasti mõjutavad ka sündimust, ei maksa ülemäära optimistlik olla, et nad muudaksid [pikaajalist] trendi põhimõtteliselt.

Üks asi on kindlasti tendents, et Eestis on 20 aasta jooksul oluliselt kasvanud esmasünnitajate vanus. See on olnud kultuuriline muutus ja ma arvan, et see on väga tihedalt seotud ka naiste positsiooni tugevnemisega ühiskonnas. Ma arvan, et see on positiivne ning seda ei saa üdini negatiivseks pidada. Kui mõni enne valimisi rääkis, et Eestis peaks kolm last peres olema norm, siis ma arvan, et Eestis ei saa kolm last mitte kunagi olema norm, vähemasti mitte nende inimeste seas, kes praegu siin elavad, sellepärast, et neil on teistsugune kultuuriline taust. Samas olen täiesti veendunud, et Eestis on lähima kümnendi jooksul palju rohkem teistsuguseid inimesi elamas ja ma pean seda positiivseks.

MART RAUDSAAR: Ehk siis mujalt riikidest?

JEVGENI OSSINOVSKI: Üldiselt, kui erinevatel emotsionaalsetel põhjustel võivad riigid ja poliitikud olla sellele [immigratsioonile] vastu, siis majanduselu on alati sellisel juhul tugevam. Kui ikka töökäsi ei ole, siis tuleb nad kuskilt võtta. Ja kuna loomuliku reproduktsiooni teel töökäte võtmine ei ole arvestatav perspektiiv, sest tulemused on näha alles 23 aasta pärast, siis kindlasti immigratsioon Eestis kasvab. Küsimus on selles, kas me oskame ühiskondlikult ja kultuuriliselt sellega toime tulla, säilitada oma kultuurilist aluskihti, mille peale on võimalik ka teistsuguse tausta ja keelega, religiooniga inimesi siin sõbralikult vastu võtta.

MART RAUDSAAR: Hinnanguliselt elab välismaal 130 000 Eesti päritolu inimest ja tegelikult on seal veel neid, kelle esivanemad või vanemad on olnud eestlased. Küsimus suurele ringile: kust kohast ja kui palju peaks tulema või võiks tulla Eestisse elama inimesi?

YOKO ALENDER: Kas ma tohin enne vastata, kuna viidati [Ossinovski poolt] ühele minu artiklile? Ma kindlasti ei öelnud,

et kolm last peres peab olema norm. Pealkiri oli, et „Kolm last peres võib olla Eesti uus normaalsus". Repliigid, et see on meile kultuuriliselt sobimatu ja kuidagi võõras, seda ma kindlasti ei arva, olles ise nelja lapse ema ja suheldes ka väga paljude inimestega. Kui palju lapsi tahaks eestlane keskmiselt sünnitada? See näitaja on praegu umbes 2,4 last. Mina väidan, et sellised kommentaarid, et see ei ole meile omane, toetavadki tendentsi, et neid lapsi sünnibki vähem.

Mina tahan alati rääkida ja näidata ka oma isiklikul eeskujul seda, et suurt pereja tööelu on võimalik ühildada. Loomulikult on tõsiasi, et naised on hakanud sünnitamist edasi lükkama, sest nad on meil väga kõrgelt haritud ja on sisenemas ka üha enam tööellu. See on positiivne, aga sellest n-ö järgmine tasand – mida näitab ka inimarenguindeks –, kui meie koduseinte vahel suureneb tegelik võrdõiguslikkus ja pereelu koormuse jagamine sugude vahel sageneb, vaat siis hakkab sündimus tõusma. Ja siis hakkab vähenema ka suhtumine, et kolm last on ebanormaalne.

AADU MUST: Samal teemal – perekonnast. Meil Tartu Ülikoolis käibis naljaga pooleks reegel, et sind ei tohi professoriks valida, kui sul pole nelja last. Näiteks professor Herbert Ligi poegadest üks on Jürgen Ligi ja tal oli 4-lapseline perekond. Nii et isegi haritlased saavad aru, et võib küll lapsi sünnitada, see viib Eestit edasi. Aga see oli väikse huumorikilluga öeldud.

Eelnevate asjade kohta võib öelda, et oleme Euroopaga võrreldes näitajate osas Euroopa keskmisel tasemel – mille poole mõned püüdlevad. Küsimus ongi selles, et peab selgelt ära määrama, kuhu me jõuda tahame. Kas tasub jätkuvalt rääkida rahvusriigist või räägimegi ühest teisest riigist, aga pimedas ja teki all, või räägime sellest avalikult?

Mis puutub rändepoliitikatesse, siis ränne reageerib päris hästi kõigile poliitika ümberkorraldustele, näiteks rahvuspoliitikale. Eesti on seda näidanud. Me teame suuri küüditamisi, kui 20 000 viidi ära, suhtusime sellesse kui tohutusse katastroofi, aga kui 30 000 läks mingil ajal vabatahtlikult ära, siis sellest peaaegu ei räägitud.

Meil tasub võrrelda end ka Põhjamaade regionaalpoliitikaga. Regionaalpoliitika on üks nendest, mis kindlasti rännet mõjutab. Põhjamaade strateegia järgi on meil mahakirjutatud jutt – mida meil on juba vähemalt tosin aastat räägitud, eriti valimiste eel –, et peavad olema tõmbekeskused. See on Skandinaaviast võetud mudel. Tuleks välja arendada iga seitsmes administratiivkeskus ja luua n-ö püüdevõrgud ... aga meil puudub taganemisstrateegia ja oleme veel nõukogudeaegsed väejuhid, kes tahavad vaid rünnata, edasi minna. [Pöördub Ossinovski ja Alenderi poole.] Teie migrant ei lähe mitte Torisse või Türile, või Tartu ja Pärnu, vaid läheb kohe Norra naftaväljadele. See on tohutu regionaalpoliitika saamatus, millest me räägime perioodiliselt enne valimisi …

HENN PÕLLUAAS: Kui me räägime sellest, et väike perekond ja laste mittesünnitamine ning väljaränne on normaalsed, siis olemegi võitluse kaotanud. Tegelikult tuleb vaadata seda, mis on tendentside põhjused ja kuidas seda olukorda saaks parandada? Loomulikult on majanduslik toimetulek üks oluline aspekt, sest sellega kaasneb ka inimeste turvatunne. See on üks oluline aspekt! Küsitlused on näidanud, et lapsi ei hangita ja minnakse välismaale turvatunde puudumise pärast. Siin saaks riik ikkagi oluliselt toimuvat mõjutada töökohtade loomisega, maapiirkondade tühjenemise peatamisega, sellega, et me ei paneks kinni koole, apteeke, panku, politseijaoskondi – nagu ma algul ütlesin, see on kompleksne teema.

Tegelikult on eestlased ja Eesti üks ääretult rahvusrohkeid riike maailmas, meil elab 192 erinevat rahvust, meil on kolmandik elanikkonnast välist päritolu inimesi. Nii et väide, nagu oleksime suletud, ksenofoobsed – ei vasta üldsegi tõele, oleme võrreldes teiste Euroopa riikidega ääretult avatud. Nagu me näeme, see ei ole

kaasa aidanud meie sündimuse kasvule ja massimigratsioon tooks kaasa hoopis teised tendentsid. Kui oleksime suurrahvas, viis, kümme, kakssada miljonit, siis ei oleks suurt midagi. Aga me oleme niivõrd väike rahvas, et peame tegema kõik, et selles demograafilisest kriisist üle saada, et meie rahvaarv kasvaks. See, kui meie eluiga on kasvanud ja tervis paranenud, on suurepärane, nii peabki olema, aga see ei kompenseeri laste sündide arvu vähenemist. Seda peaks nimetama kriisiks ja riigil peaks olema kriisiplaan.

JAAK AAVIKSOO: Ma paraku ei taha jagada seda optimismi teatud protsesse tagasi pöörata, mida oleme üritanud. Tegelikult on tark raisata oma energiat sellele, mida saab muuta. Ilmselt linnastumine Eestis jätkub, ja ma ei kulutaks vahendeid selle peatamiseks. Küsimus on pigem selles, milline on mõistlik asustuse ja tootmise jaotus üle Eesti. Võiks ka praegu öelda, et me püüame igas maakonnas säilitada maakonnakeskuse, koolid.

Vaatame soomlasi, rootslasi, norrakaid, islandlasi või taanlasi, lätlasi ja leedulasi, tagatipuks ka venelasi, neid kõiki on lahkunud oma kodumaalt. Etnilisi eestlasi elab väljaspool oma riiki aga nii vähe. Kõiki teisi rahvusi elab palju rohkem, nõnda et võib-olla ei olegi eesti rahval kõige halvemini läinud. Näiteks soomlased läksid 1950.–60. aastatel massiliselt Rootsi elama. Ma arvan, et pigem võiksime suunata oma jõudusid selle poole, et vähemasti osa [välismaale siirduvaid Eesti] inimesi tuleks tagasi.

Meie majanduslik edenemine sõltub tegelikult kõige rohkem välismaistest sidemetest. Me müüme oma kaupa väga madala hinnaga. Osalt sellepärast, et me ei tunne [välismaistel turgudel] inimesi, meil ei ole kontakte, oskusi jne. Need [meie inimeste] välismaal veedetud aastad – on neid üks, kaks, kolm, kümme või kakskümmend viis aastat –, on tohutu ressurss, kui säilivad sidemed kodumaaga, et siis aidata kaasa ka vastastikusele kasulikule ja õiglasele kaubavahetusele. Ma julgustaksin kõiki mõtlema positiivses võtmes.

ANDRES AMMAS: Tõesti nõus kolleeg Aaviksooga positiivsusele kutsumisega! Mulle tundub, et kõigepealt peaksime endale täpselt selgeks tegema uuringute ja analüüside abil, millises olukorras me oleme. Meil on küll mingi statistika, kui palju inimesi Eestist välja rändab, aga ma ei ole kindel, kas see on põhjalik ja mulle tundub, et meil puudub nende motiivide kohta ülevaade.

Kui tahame, et see arusaam jõuaks tervesse ühiskonda, oleks vaja need ka minu arust vormistada kasvõi niisugusel kujul nagu kolm paksu köidet „Eesti rahva elulugusid". Koostada need poolliteratuurses vormis ja avaldada mitte ainult spetsialistidele. Ja võib-olla see aitaks meid pisut edasi küsimuses, kuidas kaasmaalaste poliitika võiks edasi kulgeda. Kampaaniatesse võib suhtuda nii või naa, aga lähenevat projekti „Eesti Vabariik 100" võib-olla ei tuleks kasutada igasugu tilulilude peale. Väga sümpaatne projekt on „Igale lapsele oma pill" jne, aga selle projekti kaudu tuleks natuke suuremaid väärtusi katsuda tähtsustada, kasvõi mingi „Maailma eestlaste aasta" või mõne muu sarnase kampaaniana raames, kus võiks toimuda erakondadeülene ja riiklik poliitika.

JEVGENI OSSINOVSKI: Mina ei ole veendunud, et praegu rännatakse Eestist välja oluliselt teistel põhjustel kui 1950. aastatel rännati Soomest Rootsi.

Me võime seda palju analüüsida või leida mingeid uusi aspekte, aga üldiselt on enam-vähem selge, mis see põhjus on. Ja selge on ka see, et meil ei ole selle põhjusega suurt midagi teha.

MART RAUDSAAR: Mis see põhjus siis oleks?

JEVGENI OSSINOVSKI: Eks põhiliselt ikkagi sissetulek. Kui sissetulekute vahe [Eesti ja rikkamate riikide vahel] on niivõrd suur ja liikumine on lihtne, siis on kaks varianti: kas me paneme piiri kinni – mida me ei taha teha – või peame tõstma kuidagi kolme-neljakordselt sissetulekud – mida me ei saa teha, kui me ei taha mingisugust teist riigikorda. Nii et loomulikult

võime teha poliitikamuudatusi lähtuvalt [võimalike lahkujate] personaalsest kalkulatsioonist – kas minna või mitte minna –, et kaalukauss oleks rohkem Eesti kasuks ja mitte mingi muu riigi kasuks. Ka kampaaniate kaudu on seda kindlasti võimalik teha, pakkudes midagi sellist, mida mujal ei pakuta. Aga suures plaanis, eks trend on, ma arvan, täitsa arusaadav. On selge, et koos sissetulekute suurenemisega hakkab ka väljaränne vähehaaval teistpidi käima. Osa inimesi tuleb tagasi, aga siia hakkab rohkem tulema ka neid, kes ei ole kunagi siin elanud.

Mina ei usu ega pea ka ülemäära perspektiivikaks ega mõistlikuks kampaaniaid stiilis „Tulge koju tagasi!". Ma ei arva, et need väga kõnetaksid kedagi ja lõpuks: mis see siis on, mida me pakume? See juhtus minu meelest ka „Talendid koju" programmiga. Sellest oli juttu palju. Aga kui palju seal tegelikult sisu oli ja kas oli lõpuks selge, mida meil siis tegelikult on pakkuda? Küll aga olen täiesti nõus sellega, et meil on põhimõtteliselt vaja ümber vaadata kogu oma rahvuskaaslaste poliitika, sest praegune poliitika kõnetab tegelikult eeskätt neid inimesi, kes läksid Eestist ära enne Teist maailmasõda. Väga vähesel määral kõnetab see neid, kes on läinud pärast taasiseseisvumist.

Meile on suureks väljakutseks, kuidas konstrueerida selline süsteem, võrgustik, mis võimaldaks meil kaardistada inimpotentsiaali teistes riikides. Küsimus ei ole ilmtingimata nende tagasitoomises, vaid püüame nendega luua mingisuguse koostöövõrgustiku ja saaksime ülevaate sellest, mis tüüpi inimesed kuskohas asuvad.

Suurbritannias otsib Eesti saatkond Facebooki kaudu neid eestlasi, kes õpivad Suurbritannias ja kutsub neid ühiste sõprade kaudu kord aastas saatkonda vastuvõtule. Seda tüüpi formaati võiks olla palju rohkem ja süsteemsemalt. See on asi, mida uus Riigikogu võiks ära teha.

MART RAUDSAAR: Okei! Aga ma tulen tagasi nüüd oma küsimuse juurde, mida ma vahepeal küsisin. Mind huvitab teie kõigi arvamus selle kohta, kas peaks tulema väljastpoolt Eestisse mingeid inimesi, kui palju? Jevgeni Ossinovski ütles, et neid inimesi ikkagi tuleb, olenemata sellest, kas me tahame või ei. Kust nad siis tulevad ja kes need on?

YOKO ALENDER: Minu meelest võiks neid palju rohkem tulla.

JEVGENI OSSINOVSKI: Meie palgad on liiga madalad, ja see ei ole [võimalikele tulijatele] põnev [väljakutse]. Euroopa sees on piirid avatud, aga sealt ei taheta meile ülemäära tulla. Me ei ole Euroopa sees atraktiivne sisserändemaa.

Kolmandatest riikidest oleks kindlasti soovi tulla palju rohkem, aga siin on olnud poliitiline konsensus, et me oleme nende suhtes pigem konservatiivsed ja kartlikud ajaloolistel, sotsiaalsetel ja muudel põhjustel. Aga kui vaatame, et kogu poliitiline ja ka ühiskondlik üldine hoiak – mõned liberaalid välja arvata –, on olnud kolmandatest riikidest migratsiooni vastu, siis eks ta vaikselt on ikkagi toimunud.

Kui hakkame erinevaid [majandus]sektoreid vaatama, siis endine töö- ja tervishoiuminister hakkas rääkima Ukraina arstidest ja nende eesti keele oskusest. Mina olen näinud kolm aastat Ida-Virumaal protsessi, väga vaikselt, rahulikult, ilma ühegi pressiteate ja sõnumita protsessi, mille tulemusel varsti juba kolmandik arstidest on tulnud hiljuti teistest riikidest. Midagi pole teha, meie arstid lähevad Soome, Soome arstid lähevad Rootsi, Rootsi arstid lähevad Norrasse, Norra arstid lähevad Ameerikasse. Meil on ka vaja kuskilt arste saada.

YOKO ALENDER: Minu meelest jookseb siit läbi mõtteareaali küsimus. Minu meelest Aaviksool olid väga head [positiivsed] märkused selles [väljarände] osas, et jah, see ei ole probleem. On küsitud, kas see on probleem, kui meid jääb 900 000? See on selles mõttes probleem, et kui me ennast regionaalselt ülejäänud piirkonna turuga ei seo, siis on meie ettevõtjate elu ilmselgelt väga raske [tulenevalt Eesti turu väiksusest].

Pigem ikkagi oleksin seda meelt, et meie ainus valik on olla võimalikult

avatud ja luua sidemeid muu maailmaga võimalikult palju. Mis puutub Eestist äraminemise põhjustesse, siis minu meelest piisab uuringutest välja tulnud teadmisest, et peale tuhandeeurose keskmise palga saavutamist tulevad mängu [lisaks sissetuleku suurusele] ka teised kriteeriumid, et kas sa lähed ära või ei lähe. Mitte ainult raha, just! Selle asemel, et meeletult muudkui uurida, peaksime jätkuvalt hoidma sidemeid nendega, kes on läinud. Me saame ikkagi parandada seda keskkonda, kuhu neil oleks tagasi tulla. See Eesti elu keskkond, see ongi meie kõige suurem potentsiaal, peale selle, et nad saavad elada emakeelses keskkonnas.

Need on kaks asja, miks ka mina tulin kunagi Rootsist tagasi. Emakeelne keskkond ja Eesti niivõrd hea kultuuri ja looduse suhe – kas need mõlemad on kättesaadavad? Kui me liigume – mida me teame, et teeme – juba enam linnalise keskkonna poole, siis peame seda linnalist keskkonda arendama selliselt, et elu seal oleks tervislik ja mõnus.

MART RAUDSAAR: Aga ka Rootsis on rohelust väga palju, võtame Stockholmi.

YOKO ALENDER: Jah, aga vaat, seal ei ole minu jaoks emakeelset keskkonda. Ma tahan, et mu lapsed kasvavad emakeelses keskkonnas. Punkt. Ja seda ei saa mulle pakkuda isegi mitte Taani, kus on veel parem kui Rootsis, mis puudutab elukvaliteeti ja heaolu. Muide, seal on ka vaimne keskkond, mitte ainult füüsiline. Kui palju inimesed saavad [ühiskonna asjades] osaleda – osalusdemokraatia ja kõik need küsimused jällegi, millega taanlased on palju tegelenud ja mis väga palju mõjutavad inimeste heaolutunnet.

AADU MUST: Mina võin omalt poolt üht ajaloolist tegelast parafraseerides öelda, et ma ei ole taanlane, ma ei ole hollandlane, ma ei ole sakslane, ma ei ole poolakas, ma ei ole ka aafriklane ... jne. Kes ma siis olen? Ma olen midagi neist kõigist. Kui ikkagi Eesti 17. sajandi algaastateks oli tühjaks tapetud, siis lesknaised korjasid üles haavatuid. Sõjameditsiini tol ajal ei olnud, aga – mõnest ikka ehk asja saab ...

Tänapäeval öeldakse Euroopas, et domineerib rändevektor, mis käib kagust loodesse.

Keegi vestlusringis osalejatest: Kas siseränne Eestis?

AADU MUST: Ei, Euroopas. Ja see vektor on nagu põhijõgi. Alati on tagasiränne, sest kuni kolmandik ei juurdu uues kohas. See on väga skemaatiline. Ainult et meil on tamm vahel [Must peab silmas ilmselt seda, et Eesti riigis puuduvad immigrantidele suured toetused]. Nii et poliitika mängib rändes rolli, samuti elureeglid, üldised loodusreeglid, inimeste reeglid. Eesti on avatud maa, aga on olnud kinnine. Me kõik arvame, et Eesti on kinnine, suletud maa. Oli. Aastatel 1945–1990. Punkt.

JAAK AAVIKSOO: Ega me nüüd väga kinnised ka ei olnud. Ma arvan, et see [nõukogude aeg] oli kõige suuremate demograafiliste muudatuste aeg.

Avatuse koha pealt ma arvan, et oleme siin täna ajaloolistel põhjustel ühes osas konservatiivsed ja ma arvan, et see on väga hea. Praegu tegeleme mitteetniliste eestlaste kaasamise ja lõimimisega. Kuni me sellega tegeleme, siis ei ole mõistlik väga tormakalt tuua kolmandatest riikidest inimesi juurde. Mina nii väga küll ei muretseks, et me suletud riigiks jääme. Liigume täiesti mõistlikus suunas. Tegelik sisserände barjäär on sotsiaal-psühholoogiline. Probleemi tegelikult ei ole, ega see probleem pole mingi fundamentaal-teoreetiline, et inimene räägib võõrast keelt. Tegemist on täiesti psühholoogilise mugavustundega. Aga kui inimesed tunnevad end hästi perekonnas, kus on türklasest või lätlasest pereliige ja probleemi ei ole, siis on kõik okei ja pole mõtet seda kunstlikult tekitada.

JEVGENI OSSINOVSKI: Üks mõte siia juurde. Võib-olla [Eesti elanike] uue identiteedi loomisel oleks kolmandate tulek see, mis võimaldaks tänastega ühist keelt luua. Nimelt on Eestis elavad eestlased ja

venelased ühes üsna üht meelt, et nad neid kolmandaid ei taha. [Ossinovski lahkub töökohustuste tõttu vestlusringist]

ANDRES AMMAS: Meenus Valdur Mikita hüpotees, mida ta on mitu korda avaldanud, et Eesti on saanud ligitõmbavaks „seljakotiinimestele" – või ükskõik, kuidas neid ka nimetakse. Tegemist on inimestega, kes hindavad meie kultuuri tarbimise võimalusi, Eesti looduslähedust, mingit omapära.

Tähelepanek tundub väga sümpaatne ja oleks huvitav teada, kas statistilised andmed seda ka toetavad või see on niisama tunnetuslik arvamus.

YOKO ALENDER: Need seljakotiinimesed on näiteks ka Soome pensionärid. Needsamad, kes, nagu sa [Andres] ütlesid, hindavad meie kultuuritarbimise võimalusi, looduslähedust, mingit omapära, veel siiski mitte nii jõulist linnastumist ...

Võiksime ka ju valida, keda me siia tahame. Mina ei näe mingit takistust, miks me ei võiks sellest lähtuvalt arendada oma meditsiiniteenuseid. Soome pensionärid näiteks harrastavad siiatulemist juba praegu. Ja kui me näeme potentsiaali, siis pakume neile veel enamat, miks mitte.

MART RAUDSAAR: Niisiis pakume enamat nendele, kes oskavad hinnata seda, mis meil juba on.

YOKO ALENDER: Jaa, absoluutselt! Aga see algab ju sellest, et me ise peame hindama. Peame teadma, mis siis on see, mis on meil hea. Tihtipeale kipume ikkagi keskenduma sellele, mis on halb ja seetõttu magame maha võimaluse arendada seda, mis meil on eelispotentsiaaliga.

HENN PÕLLUAAS: See küsimus ongi väga oluline, et me ise oskaks hinnata, mis meil on hea. See on meie rahvusliku enesetunnetuse küsimus. Ja paraku, kui me räägime inimestega, siis on tegelikult üldlevinud suhtumine, et ah, mis see Eesti! See on väike ja vaene ja vilets ja vaat –, kus on marjamaad igal pool mujal!

Rääkides näiteks meie naabrite soomlastega, siis seal on rahvuslik tunnetus ja isamaalisus oma maa suhtes palju suurem. Nad on uhked selle üle, et teavad ajalugu palju rohkem. Eestis on see [ajalooprogrammide osa] viidud ju miinimumini. Meie noored ei tea neid asju, mille üle nad võiksid olla uhked. [Pöördub Aadu Musta poole] Sina ajaloolasena tead väga hästi, mille üle oleks põhjust olla uhke. Et oleme saanud hakkama ajaloos suurte asjadega, kasvõi Vabadussõjaga jne. Aga me oleme mingis mõttes väikese alaväärsuskompleksiga ja loomulikult kiputakse siis välismaale.

Mis puutub migratsiooni, siis siin on jutus olnud suur vastuolu. Yoko ütles, et tema tahaks, et tema lapsed räägiksid eesti keelt, aga samas ta toetab immigratsiooni, mida rohkem siia tullakse, seda vähem võimalusi jääb meie lastel eesti keelt rääkida …

YOKO ALENDER: Ma ei ole selle väitega nõus!

HENN PÕLLUAAS: Tegelikult on tõestatud, et kui võõrpäritolu inimeste arv ületab kriitilise 10–11 protsendi piiri, siis lõimumine ja assimileerumine peatub. Tekivad erikeelsed kogukonnad, mida enam kokku ei sulata. Kui vaatame seda survet, mis Euroopas on, Aafrikast ja Lähis-Idast ja mujalt tulijate poole, siis meil õnneks seda praegu ei ole, sest meie sotsiaalsüsteem on väga viletsake, aga aja jooksul see surve kasvab ka siia suunal. Immigrantide puhul on enamasti tegemist ääretult madala haridustasemega inimestega, suur hulk neist ei oska ei lugeda ega kirjutadagi. Tänapäeval on sellise kontingendiga väga raske midagi ette võtta. Neid ei pane ei traktori ega kombaini rooli või metsatööd tegema, sest ainult kirve või saega ei tehta ka metsas enam midagi, [metsatöö]masinates on arvutid. Ühesõnaga, meil hakkab tekkima sama probleem, mis on Lääne-Euroopa riikides – massiline migratsioon.

MART RAUDSAAR: Aja survel olen sunnitud meie vestlusringi lühidalt kokku võtma. Ma palun, et igaüks pakuks ühe meetme: mida tema arvates võiks teha, et meie inimvara olukorda parandada?

AADU MUST: Tahan öelda seda, et Eesti olemasolu rahvusriigina loetakse

mõnikord statistiliselt ebatõenäoliseks. Tegemist on viletsa statistikaga, mis ei ole kõiki komponente arvestanud. Jättes kõik muud piruetid vahele, ütlen, et eestlasi on aidanud riigina püsida hariduse ebanormaalselt kõrgeks hindamine. Haridus ja haritus on kui suurim rahvuslik rikkus.

MART RAUDSAAR: Mis võiks olla siin meede?

AADU MUST: See tähendab seda, et kui tahame riigina püsida, siis tuleb jätkuvalt haridust tähtsustada rohkem kui mõni Euroopa keskmine riik. Väike rahvusriik peab hindama haridust väga kõrgelt, selleks et püsida.

YOKO ALENDER: Saan aru, et on ka palju teisi teemasid, aga toon veelkord lauale linnalise keskkonna inimsõbralikumaks, inimkesksemaks ja tervislikumaks muutmise teema. Ma arvan, et selles valdkonnas on meil väga palju potentsiaali ja veel väga palju tegemata tööd!

JAAK AAVIKSOO: Mina mäletan, et laulva revolutsiooni ajal inimesed laulsid: "Eestlane olla on uhke ja hää". Nüüd on 25 aastat möödas ja oleme nagu hädaorgu sattunud, et kõik on halvasti. Tuleb jätkata laulmist, et eestlane olla on uhke ja hää!

HENN PÕLLUAAS: Mina laulan seda laulu hea meelega. Aga arvan, et peaks enam rõhuma perekonna väärtustele, toetama perekonda ja lapsi igal võimalikul moel. See oleks üks asi, mis meid kindlasti edasi viib.

ANDRES AMMAS: Minu erakonna valimiseelsetest mõtetest meeldis mulle väga töötukassa ümberkujundamine tööagentuuriks. See tegeleks kõigi maailma eestlastega, peaks igakülgset Eesti inimressursi arvestust. See oleks hoopis teistsugune lähenemine ja aitaks oma kohta leida nii praegu Eestis elavatel eestlastel kui ka välismaal elavatel eestlastel. Samuti kuuluks selle agentuuri kompetentsi alla teadmine – millele Jevgeni ennist viitas –, milline potentsiaal meil on igal pool üle maailma rahvuskaaslaste näol.

MART RAUDSAAR: Aitäh! Ma tänan kõiki vestlusringis osalejaid!

Fotod: Erik Peinar